

КАЗКИ І ДУМКИ: ЧИТАЄМО КАЗКИ ДЛЯ РОЗУМІННЯ СЕБЕ І РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ

**Збірка казок із рекомендаціями
щодо читання
для небайдужих вчителів,
вихователів і батьків**

Київ 2019

УДК 373.3
ББК 74.268.3
К 14

Методична ідея – Олена Пометун
Авторські казки – Наталка Малина та Олена Петрушевич
Практичні матеріали – Тетяна Завойська

Загальне редагування – Тетяна Ремех

К 14

Казки і думки: читаємо казки для розуміння себе і розвитку мислення: Збірка казок із рекомендаціями щодо читання для небайдужих вчителів, вихователів і батьків / О.І.Пометун та ін. Київ, 2019. 64 с.

Пропонована збірка містить тексти казок та методичні рекомендації щодо їх використання на заняттях з позакласного читання у початковій школі, на виховних годинах чи для читання у сімейному колі. Особливість методики читання – її спрямованість на розвиток мислення і мовлення дітей, формування у них уяви та соціальної рефлексії.

© Пометун О.І.

ПЕРЕДМОВА

Шановні друзі!

Книжка, що перед вами, призначена для вчителів і вихователів початкової школи. Її також можуть використовувати і батьки, які опікуються розвитком своєї дитини, і вихователі дошкільних закладів освіти у роботі із своїми вихованцями.

Ця книжка презентує спеціальну технологію проведення занять у початковій школі – читання казок як спосіб розвитку соціальної рефлексії та критичного мислення дітей. Мета цієї технології – сприяти навчанню дітей осмисленого читання, емпатії, розумінню основ взаємин людини і природи, людей між собою. Для цього використовують дуже прості, але ефективні інструменти: виразне читання вчителем тексту вголос, спеціальні завдання і запитання, малювання, елементи рольової гри. Проте головну увагу приділено тому, щоб надати дітям можливість міркувати, висловлювати власні погляди, обґрунтовувати їх і через це будувати власний світогляд, цінності та характер.

Частково такий підхід до читання апробований під час створення нашої попередньої книжки¹, де в такий спосіб пропонувалось читати з дітьми тексти із хрестоматій сучасної української літератури². Він отримав чимало позитивних і схвальних відгуків учителів. Тож знайомство із цікавими казками київської письменниці Наталки Малини надихнуло нас на нову спробу в цьому напрямі.

Історія цієї невеличкої книжечки видається нам цікавою. Жила-була матуся Наталка Малина, яка розповідала казки своїм п'ятьом дітям, аж потім вирішила записати їх. Її сусідці, Тетяні Завойській, яка почула ці казки, вони дуже сподобались. Вона ви-

1. Пометун О. Путівник з розвитку критичного мислення учнів початкової школи / О.І.Пометун, І.М.Сущенко. Київ, 2017. 96 с.

2. Хрестоматія сучасної української літератури для читання в 1,2 класах серії «Шкільна бібліотека». Укладач Т.Стус. Вид-во Старого Лева, 2017. 160 с.

Хрестоматія сучасної української літератури для читання в 3,4 класах серії «Шкільна бібліотека». Укладач Т.Стус. Вид-во Старого Лева, 2017. 192 с.

рішила подарувати їх іншим дітям. Тетяна почала проводити з учнями початкових класів кількох шкіл заняття-зустрічі з казками. Познайомившись на тренінгу з розвитку критичного мислення з Оленою Пометун, Тетяна попросила її допомоги в описі й розбудові ефективного педагогічного підходу до формування у дітей навичок осмисленого читання. Так народився творчий колектив, який і пропонує вам це видання.

У книзі вміщено незвичайні казки Наталки Малини. Вони трішечки магичні – в них повідають свої думки тварини та рослини, вітри та море. Головне у цих казках – вдумливий і глибокий позір казкарки довкола себе, запрошення читача до міркувань і власних висновків, пропозиція читачеві зробити життєвий вибір на користь добра, краси, розуму.

Пропоновані казки не містять пригод чи чудернацьких перетворень, в них ви не знайдете гострого сюжету, не натрапите на відважних героїв. Призначення цих казок інакше – навчити дітей жити поруч і разом із природою та іншими людьми, допомогти їм зрозуміти, що і природні створіння, і люди мають право на любов, турботу, розуміння.

Читання кожної казки представлено в книжці як окреме навчальне заняття тривалістю 40–45 хвилин. Методика опрацювання текстів спроектована таким чином, щоб не лише удосконалювати у дитини навички слухання і переказу (як це почасти трапляється в школі донині), а й розвивати її мислення, уяву й мовлення, співпереживання й рефлексію, мотивацію до добрих справ щодо природи і людей. Пропонована методика передбачає, що діти не лише почують і сприймуть певну інформацію, зокрема екологічного змісту, а й усвідомлять її, віднайдуть у ній особистісний смисл.

У методиці занять використані два основних інструменти розвитку мислення дітей молодшого шкільного віку: запитання різного рівня та спеціальні стратегії розвитку критичного мислен-

ня. Передбачають, що вчитель (або інша доросла особа), виразно читаючи казку, лише ставитиме дітям запитання і пропонуватиме завдання, відкриваючи простір для їхнього мислення і мовлення. Важливо тут не моралізувати, не тиснути на дітей, а, довіряючи їм, надавати право помилятися, можливість експериментувати і дискутувати одне з одним.

Якщо ви ще не навчились методам, використаємо у цій книжці, не бентежтеся – в описі кожного заняття є розгорнуті рекомендації стосовно того, що і як слід робити.

До окремих казок подано матеріали із занять, організованих і проведених Тетяною Завойською. Маємо надію, що і ви переконаєтесь у тому, наскільки талановитими є діти, яких ви навчаєте. Вони відкриються вам, якщо ви будете щирі, відкриті й тактовні, пам'ятаючи, що неправильних відповідей не існує, а є лише нещирі.

Для прочитання казок у дитячому садку варто обрати ті з них, які по силі дітям певного віку, та адаптувати пропоновані в книжці завдання до них.

Батьки можуть читати казки зі своїми дітьми й ставити їм рекомендовані запитання та завдання, що годяться для індивідуального виконання.

Наш досвід свідчить, що після таких занять діти набувають найважливіших навичок осмисленого читання, як-от:

- оцінювати вчинки героїв казки з різних позицій;
- обґрунтовувати власну думку;
- співставляти життя героїв казки зі своїм;
- висловлювати власну позицію щодо почутого/побаченого;
- вільно висловлювати ідеї та самостійні судження.

Упевнені, що після проведення пропонованих занять ви зможете не лише підтвердити, а й доповнити цей перелік.

Успіхів вам!

Автори

ЗМІСТ

Читаємо казки Наталки Малини

1. Вишенька.....	9
2. Казка, нашептана вітром.....	14
3. Визволення лісу.....	21
4. Розмова з краплею води.....	24
5. Рекламна листівка.....	31
6. Компост.....	38
7. Під'їзд.....	44
8. Вітер.....	48
9. Море.....	52
10. Сіролапка.....	58

Читаємо казку Олени Петрушевич

11. Яйце курку не вчить.....	61
------------------------------	----

*Те, що Ви зможете почути,
якщо уважно слухатимете своїх учнів*

Думки учнів 2 класу після читання казки

- Чи винувата вишенька в тому, що черв'як її з'їв???
- Черв'як почав їсти, я ж красуня. Хоч красуня – однак з'їм! Вишні для цього і ростуть.
- Шкода, що не послухала вишеньок. Інші вишеньки вирости в деревця – послушали дерево.
- Не збулася її мрія. Не варто було ховатись.
- Черв'як і вишенька подружились, багато говорили, постаріли. Через рік принц приїхав... але... вони були разом тільки рік...принц поїхав додому, а вишня згноїла – залишилась лиш кісточка.
- Черв'яка з'їла ворона, а кісточку виплюнула. Хлопчик знайшов її та посадив, і через два-три роки виросте нове дерево.
- ... і почав її їсти. Краще було б приносити радість дітям, а не цьому черв'яку, який навіть не сказав «дякую»!
- Черв'як завітав до вишеньки, потім гусинь теж захотіла дружити з вишенькою. Гусинь із черв'яком посварилися, а потім помирилися. Черв'як знайшов свою сім'ю з вишенькою, а гусинь стала красивим метеликом.

2. ЧИТАЄМО «КАЗКУ, НАШЕПТАНУ ВІТРОМ»

Перед читанням казки нагадайте дітям те, що ви з ними вже обговорювали, – не слід судити людей за їхній вибір. Зауважте, що однак трапляються випадки, коли хтось комусь завдав великої шкоди. Тоді безсумнівно такий вчинок має бути засуджений.

Запитайте дітей:

- *Чи є люди, яким надають право судити?*

- *Хто ці люди? (Суддя – людина, яка вирішує долі людей, виносить рішення щодо їхньої винуватості або невинуватості)*
- *Чому ми комусь надаємо таке право? (Судді добре знають закони і мають спеціальну освіту)*
- *Коли і де таке право мають судді? (Лише в суді, під час судового засідання)*
- *Навіщо люди звертаються до суду? (Щоб відстояти або захистити свої інтереси і права)*
- *Хто в суді захищає тих, кого судять або тих, чий інтереси порушені? (Захисники або адвокати)*
- *Як ви думаєте, чому символом суду є терези (ваги)? (Терези (ваги) – давній символ міри і справедливості. На двох чашах терезів правосуддя зважують добро і зло, вину і невинуватість)*

Наголосіть, що діти сьогодні спробують себе в цікавій і важливій ролі – ролі адвокатів.

Зазначте, що в казці будуть герої із протилежними інтересами і, слухаючи уважно, діти мають обрати, яку сторону вони вважатимуть правою, а яку – винуватою, та кого вони захищатимуть як уявні адвокати.

Ще раз нагадайте, що прямо зараз, слухаючи казку Наталки Малини, діти перетворюються на адвокатів і уявляють собі терези, на яких зважуватимуть вчинки казкових героїв.

КАЗКА, НАШЕПТАНА ВІТРОМ

Стомлені велетні повернулись додому з роботи. Старший брат зібрав усі мішки, які вони принесли з собою, і поніс їх у скарбівню. Молодший подався на кухню готувати вечерю для всіх. У скарбівні старший повільно розв'язав усі мішки, повідмикав величезні скрині, що стояли там, і почав висипати в них усе, що

вдалося сьогодні видобути. Дійшовши до скрині із сріблом, велетень голосно зойкнув – вона була порожня!

– Браття, нас знову обікрали, – заволав старший брат. Зробився страшенний переполох, учинилася біганина. Брати-велетні обнищпорили все своє помешкання, сподіваючись, що злодюжки ще не дали дьору. Вони обдивились усі свої пастки. Знову нічогісінько! Крадії вкотре не лишили аніяких слідів...

Ці велетні споконвік жили на Місяці. Працювали брати на місцевих копальнях. Копалень було багато, і в них можна було видобувати все – від золота та срібла і до коштовного каміння. Одначевелетні були ще ті **скнари**³! Роками збирали вони свої скарби. А найліпшою їхньою розвагою було милуватися і перераховувати свої цінності. Й усе було б добре, якби не злодії, які повадилися красти у них срібний пісок, зневажаючи ціннішим у їхніх скарбах – золотом та коштовним камінням. Що тільки не робили велетні, щоб упіймати крадіїв на гарячому: чатували, розставляли пастки – все даремно. Срібло безслідно зникало. Вхідні двері та вікна лишались замкненими, засуви на скринях – неушкодженими, а срібний пісок наче випаровувався.

А злодії тим часом летіли додому, несучи із собою крадене срібло. Вони реготали, уявляючи собі, як розлютились велетні. «Яка користь у скарбах, захованих у скринях?», – розмірковували вони.

«Хто ж це вони?» – спитаєте ви. Певна річ, вітри. Хто ж бо ще зміг би безперешкодно прокрастися в дім, не пошкодивши замків!

Ви ж знаєте, що будь-який замок має невеличкий отвір, куди вставляють ключ. Ось через цю дірочку і прослизали злодюжки, виносячи поцуплений срібний пісок тим же шляхом.

3. Слова, виділені в тексті, можуть бути незнайомі дітям. Читаючи казки, на них варто зупинитись і запитати дітей про їх значення. Якщо ніхто з дітей не зможе пояснити те чи інше слово, слід дати просте доступне його визначення.

Скнари – жадібні багатії.

Вітри поспішали, швидко долаючи відстань від Місяця до Землі. Хоч уся ніч ще попереду, в них було багато роботи. Їм конче потрібно встигнути до світанку посипати весь сніг срібним піском!

Вітри носилися над Землею, розвіюючи срібло. Впоравшись, вітри присіли на найвищій горі й чекали, коли зійде сонце. Ось і перші промені світла обережно ковзнули по снігу, неначе боячись розтопити його. Але вони ще не були достатньо гарячими для цього. Всі знають, що взимку сонце світить та не гріє. Промені ставали сміливішими. Вони торкалися снігу тут і там, тут і там, і нарешті освітили весь сніжний килим. На мить промені застигли зачаровані, засліплені блиском срібла. Сліпучо-сріблястий сніг переливався на сонці, вражаючи своєю красою.

Задоволені своїми стараннями, вітри ще хвилюку помилувались неперевершеним краєвидом і полетіли геть – на них чекала купа справ.

Цю історію нашептав мені вітер. Того дня він ненароком залетів у **каптур** моєї куртки. Я була не проти, щоб він трішки перепочив там, а йому дуже кортіло поговорити зі мною. Вітер скрутився калачиком, щоб поміститися у каптурі, й почав оповідати. Я не відразу повірила цій історії, хоча він і переконував мене, що все це – істинна правда. Аж якось вийшла на вулицю в сонячний зимовий день, зирнула на сніг, що блищав на сонці, і справді повірила. Він дійсно переливався сріблом. Чи вірити вам – вирішуйте самі.

Наталка Малина

Після читання запитайте дітей:

- *Які дві групи героїв протистоять одна одній у казці?*
- *Що робили кожного дня брати-велетні?*
- *Що робили вітри?*

4 **Каптур** – капюшон, клубук.

- *Чим були розлючені велетні?*
- *Чому вітри викрадали у велетнів срібний пісок?*
- *Хто з героїв казки міг би звернутись до судді із обвинуваченням щодо іншої сторони?*
- *У чому можна було звинуватити цю сторону?*

Запропонуйте дітям уявити, що вони – адвокати однієї із сторін у спорі велетнів і вітрів. Нехай вони прямо зараз поміркують та пояснять, чому варто захистити ту чи іншу сторону. Скажіть, що ви виконуватимете роль «судді» й вислухаєте «адвокатів» обох сторін.

Надайте по черзі слово дітям за бажанням для захисту велетнів чи вітрів. Наполягайте на поясненні ними власної позиції. Після цього запитайте:

- *Чи є з-поміж вас ті, хто змінив свою думку під час обговорення? Якщо так, то чому?*

Тепер попросіть дітей пригадати, як вони захищали велетнів, а як – вітрів, та зобразити це малюнком. Запропонуйте їм намалювати терези з двома чашами: нехай на одну вони покладуть все на користь велетнів, на іншу – вітрів, та визначать, куди схиляється чаша. Якщо виникне потреба, намалюйте на дошці або аркуші схематичні ваги і поясніть, як має виглядати малюнок. Зауважте, що діти мають поставитись до рішення дуже зважено й врахувати навіть те, що раніше не спадало їм на думку.

Запросіть дітей на загальне коло представити свої малюнки. У разі потреби поясніть дітям, що насправді це складне завдання – визначити, хто правий, а хто винуватий у цій казці.

Наприкінці візьміть слово як умовний суддя й поясніть, що вам було нелегко ухвалювати рішення. Адже вітри, хоч і викликають симпатію, бо хотіли зробити добру справу – прикрасити сніг, усе ж вчинили злочин (крадіжку). Будь-який суддя признав би їх винуватими і став на бік велетнів, які здобували свої скарби важкою працею.

Продовжить, сказавши: а тепер уважніше придивимося до велетнів-скнар. Яку користь приносить їхня праця та їхні скарби? Навіщо вони так важко працюють? Що хорошого можна про них сказати, крім того, що вони – трудівники? Здається, нічого.

Особисто Ви можете стати на ту чи іншу сторону, якщо «адвокати» якоїсь сторони були переконливішими, або ж залишити рішення за учнями.

Наприкінці запитайте дітей:

- Якими, на вашу думку, могли б бути головні герої казки, щоб викликати наше захоплення і схвалення?

Можливо, діти скажуть, що велетні повинні були не лише заробити скарби, а й поділитися ними, зробити щось хороше для всіх. І вітри замість того, щоб красти, могли б попросити срібло у велетнів, домовитися з ними.

Логічним завершенням опрацювання казки може бути прочитання післямови-звернення казкарки до дітей.

Післямова казкарки

Яку професію ви не обрали б у майбутньому, пам'ятайте – від кожного з вас залежить, яким буде наш світ. Кожен із вас може змінити його на краще. Кожна ваша добра справа схилить терези в бік добра. Тож гарно вчіться, ставайте успішними і робіть добрі справи. Тоді ви станете нашими героями, гідними поваги і захоплення.

Твоя Наталка Малина

Запропонуйте дітям завдання на кшталт домашнього:

- *Удома запросіть батьків, інших членів родини прочитати казку, намалювати терези, ухвалити й обґрунтувати своє рішення.*

***Те, що Ви зможете почути,
якщо уважно слухатимете своїх учнів***
Думки учнів 3 класу після читання казки

- Я вважаю, що велетні-скнари праві. Бо вони забрали собі лише свої речі, які видобули самі.
- Велетні-скнари праві, тому що вони просто не знали, хто краде і для чого він це робить. Вітер міг би попросити чемно, а не красти чужі речі і труд.
- Велетні-скнари праві, бо нічого поганого не робили. Вони не крали нічого. А вітри вкрали коштовності. І для себе теж треба старатися здобувати те, чого хочеш. Можна було попросити срібний пісок.
- Вітри-скнари праві тому, що вони добували срібло самі й ділилися з рідними.
- Вітри праві, тому що вони допомагали людям, і всім було дуже добре.
- Вітер крав і розсипав срібло, давав радість людям.
- Вітер правий, тому що він хотів зробити людям приємне, щоб вони з радістю виходили на вулицю і гралися снігом.
- За вітром немає вини – він допомагав розсипати срібло, щоб білий килим став ще гарнішим і люди могли милуватися цією красою.
- Вітер правий, а скнари дуже жадібні.
- Колись скнари здогадаються, для чого вітри крали, й вони та всі люди будуть щасливі.
- Вітер зробив добре.
- І вітри, і велетні неправі, тому що велетні жадібні, а вітри – нечесні. Також вітри крали срібло, а велетні були скнарами і могли трохи дати вітрам. Усього ж було багато. Вітри могли попросити у велетнів срібла. Тому винуватими є і вітри, і велетні.